

BULUT MOTİFİNİN TİPOLOJİK İNCELENMESİ VE HALILARDA BULUT MOTİFİ

Typological Investigation of Cloud Motif and Cloud Motif on Carpets

Doç. Dr. Zeynep BALKANAL

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, Bolu/TÜRKİYE
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4967-4164>

Dr. Öğr. Üyesi. Sultan SÖKMEN

Afyon Kocatepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, Afyon/TÜRKİYE
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8838-0620>

ÖZET

Türk sanatlarında motifler kompozisyonu oluşturan ya da süsleyen unsurlardır. Bulut motifinin halı sanatı ve Türk sanatlarındaki örneklerinde yoğunlukla süsleme özelliğine ve kompozisyonu tamamlayacağı yere göre şekillendirildiği görülmektedir. Bulut motifi tipolojik olarak incelendiğinde çok farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Bulut motifi yığma ve dolantı bulut şeklinde Türk sanatları içerisinde yerini almıştır.

Dolantı bulut motifinin serbest dolantı, ayırma dolantı, ortabağ, tepelik, hurde bulut olmak üzere beş çeşide ayrıldığı yazılı kaynaklarda belirtilmiştir. Literatürde bulut motifinin kaynağı konulu çalışmalar incelendiğinde Türk sanatına Çin kültüründen geçtiği belirtilmektedir. Geçmişten günümüze bulut motifi Türk sanatlarında kompozisyonu süsleyici ve bütünleyici bezeme unsuru olarak çok çeşitli şekillerde kullanılmaktadır. Bulut motifi Çin bulutu ve çığ gibi isimler de almıştır. Bulut motifine Çin bulutu denilmesinin sebebinin Farsçada çin kelimesinin kıvrım anlamına gelmesinden dolayı bu ismin verildiğini öne süren çalışmalar mevcuttur.

Araştırma da incelenen bulut motifli halılarda yoğunlukla dolantı veya çizgi bulut motifinin kullanıldığı göze çarpmaktadır. İncelenen halı örneklerinde dolantı veya çizgi bulut motifleri genellikle bordürü çevreleyen kompozisyonu tamamlayıcı motifler olarak kullanılmıştır.

Makalede bulut motifinin tipolojik incelemesi yapılarak, bulut motifi kullanılmış halılardan örnekler sunulmuştur. Araştırmanın sonunda geçmişten günümüze bulut motifi bulunan tezhip, çini, kalemişi, cilt, ahşap işlemeciliği, taş ve maden işleri vb. Türk sanatlarından örnekler yer verilmiştir.

Araştırmada, halılarda ve Türk sanatlarında sayısız örnekleri bulunan bulut motifinin örnekler üzerinden tipolojik incelemesini yapmak ve bu alanda çalışacak araştırmacılara derlenmiş bir çalışma sunmak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bulut, Motif, Dokuma, Halı, Türk Sanatları

ABSTRACT

In Turkish arts, motifs are the elements that make up or decorate the composition. It is seen that the cloud motif is mostly shaped according to the decoration feature and the place where it will complete the composition in carpet art and examples in Turkish arts. When the cloud motif is examined typologically, it appears in many different forms. The cloud motif has taken its place in Turkish

arts in the form of stacking and entanglement clouds.

It is stated in the written sources that the entanglement cloud motif is divided into five types: free entanglement, separation entanglement, middle tie, hilly, scrap cloud. When the studies on the source of the cloud motif in the literature are examined, it is stated that Turkish art has passed from the Chinese culture. From past to present, the cloud motif has been used in a wide variety of ways in Turkish arts as an ornamental and complementary element of composition. The cloud motif has also received names such as the Chinese cloud and avalanche.

There are studies suggesting that the reason why the cloud motif is called "Chinese cloud" is because the word china means fold in Persian. In the cloud motif carpets examined in the research, it is striking that mostly tangle or line cloud motifs are used. In the carpet samples examined, entanglement or line cloud motifs were generally used as complementary motifs to the composition surrounding the border.

In the article, typological analysis of the cloud motif is made and examples of carpets with cloud motifs are presented. At the end of the research, examples from Turkish arts such as illumination, tile, engraving, binding, woodworking, stone and metalwork, which have cloud motifs from the past to the present, are included.

In the research, it is aimed to make a typological analysis of the cloud motif, which has numerous examples in carpets and Turkish arts, and to present a compiled study to the researchers who will work in this field.

Key Words: Cloud, Motif, Weaving, Carpet, Turkish Arts

1. GİRİŞ

Türk süsleme sanatlarında motifler sanat icra eden kişilerin eserlerine kendi üslubunu yansıtan öğeler olarak yansımıştır. Kendi zevklerine göre ve yaşadığı çağın gereklerine göre şekillendirdikleri motifler çeşitlenmiş ve en güzel örnekleri ile günümüze kadar gelmiştir. Türk sanatlarının kompozisyonu tamamlayan motiflerinden birisi de bulut motifidir.

Bulut motifinin Türk sanatlarında önemli bir yere sahip ve sıklıkla kullanılan bir motif olduğu bilinmektedir. Yazılı kaynaklar incelendiğinde bulut motifinin kaynağının Çin olduğu belirtilmekte ve hatta Çin bulutu isimlendirmesine de rastlanmaktadır. Türk sanatlarında bulut motifinin aldığı şekiller incelendiğinde gökyüzündeki bulutların stilize şekillerde de kullanıldığı göze çarpmaktadır. Birol, İslam Ansiklopedisi “Tezhip” maddesinde “Tezhip desenlerinde çokça rastlanan bir diğer motif buluttur. Çin sanatından geldiği için adına Çin bulutu da denir. Orta Asya’da ejderhanın ağzından çıkan öfke veya gazabın sembolü olarak kullanılmış, fakat XV. yüzyılda Türk sanatına girdikten sonra daha natüralist bir anlayış içinde gökyüzündeki bulut düşünülerek çizilmiştir. Bulut motifinin desen içindeki yerine ve biçimine göre yığma bulut, dolantı bulut, ayırma bulut, ortabağ, gerdanlık, tepelik, hurde bulut gibi isimlerle bilinen çeşitleri vardır” ifadeleri ile de Türk sanatında gökyüzündeki bulutların stilize edilerek bulut motiflerinin çizildiğini ifade etmiştir (Birol, 2012: 61).

Doğanay, İslam Ansiklopedisi “Tezyinat” maddesinde “Bulut (Ebr, İslîmî-i Mârî). Türk sanatında XV. yüzyıldan sonra müstesna bir yere sahip olan bulut motifinin tezyinata Çin kültüründen geçtiği bilinmektedir. Çin sanatında bilhassa inanca dayalı olarak ortaya çıkıp gelişen bulut XV. yüzyıl Herat ve Şiraz mektebinde sıkça kullanılan bir bezeme unsurudur. Anadolu Selçuklularında şimdiye kadar rastlanmayan bu motif, Türk sanatında Bursa’daki Sultan II. Murad Türbesi’nin saçağında ve İstanbul Çinili Köşk çinilerinde görülmektedir. Bu motife Çin bulutu denmesinin diğer bir sebebi de çiziliş biçiminden kaynaklanmış olabilir, zira “çîn” Farsça’da “kıvrım” demektir. Bulut motifinin esasını kıvrımlar teşkil etmektedir. Osmanlı kaynaklarında bir motif adı olarak buluta XVI. Yüzyılın sonlarında, ilk örneğine ise Ankara Ahî Şerafeddin (Arslanhane) Camii (1290) mihrabında alçı kabartma olarak rastlanmaktadır. Farsların bu motife islîmî-i mârî demelerinden, doğudaki kökeninin buluta değil yılan / ejderhaya dayandığı anlaşılmaktadır” şeklindeki ifadeleri ile bulut motifinin kökeni ve kaynağı hakkında bilgilere yer vermiştir (Doğanay, 2012: 82).

2. YÖNTEM

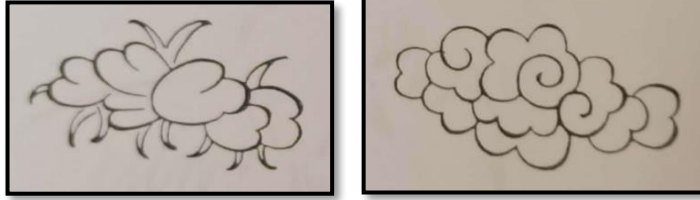
Araştırmanın evrenini bulut motifli halı ve Türk sanatından örnekler, araştırma kapsamında literatürde bulunabilen bulut motifli halılar ise örneklemini oluşturmuştur. Bulut motifinin tipolojik incelemesi yapılarak, bulut motifi bulunan halılar literatür taraması yöntemi ile incelenmiştir. İncelenen örneklerden bulut motifli 20 adet halı örneklem olarak belirlenmiştir.

3. BULUT MOTİFİNİN TİPOLOJİK İNCELENMESİ

Akar ve Keskiner (1978), Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif isimli kitaplarında, “Türk süsleme motifleri arasında evren ile ilgili öğelerden, (ay, güneş, yıldızlar gibi) bulutun kendine mahsus bir yeri vardır. Bulutların her zaman hareket halinde olmaları nedeniyle çeşitli görünümlere girmeleri, sanatkâra geniş ilham kaynağı olmuş ve zamanla çeşitli üsluplaşmalara yol açmış olabilir” ifadelerinden de anlaşılabileceği üzere bulut motifinin Türk süsleme motifleri içinde önemini vurgulamışlardır. Aynı eserde bulut motifini; kendi bünyeleri içinde, başka motiflerle karışmadan, bütün süslemeyi doldurmaları, herhangi bir süslemeyi daha güzel gösterebilmek amacı ile yardımcı motif olarak kullanılmaları, desenleri yumuşak bir biçimlendirme amacını güden agraf (bağlantı) veya desenin çıkış noktasını simgeleyen zemin olarak kullanılmaları, doğaya en yakın şekilleri ile bir manzarayı tamamlamaları şeklinde dört bölüm halinde inceleneceğini belirtmişlerdir (Akar ve Keskiner, 1978: 20).

Bulut motifi tipolojik olarak incelendiğinde çok farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Bulut motifi yığma (küme) ve dolantı bulut şeklinde Türk sanatları içerisinde yerini almıştır. Dolantı bulut motifinin serbest dolantı, ayırma dolantı, ortabağ, tepelik, hurde bulut olmak üzere beş çeşide ayrıldığı yazılı kaynaklarda belirtilmiştir.

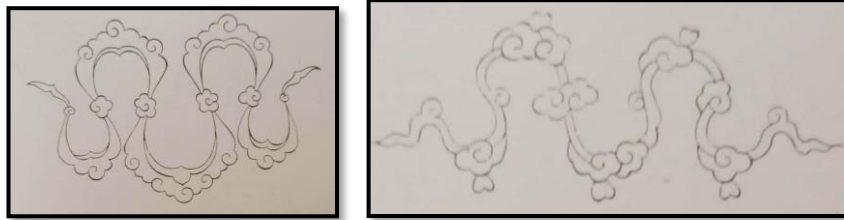
Yığma (Küme) Bulut: Üst üste kıvrımların küme şeklinde çizilmesi ile oluşturulan bulut çeşididir. Yığma veya küme bulut adı verilen bulut çeşidi Türk sanatlarında daha çok minyatürlerde karşımıza çıkmaktadır (Şekil 1-2).

Şekil 1-2 Yığma (Küme) Bulut Çizimleri (Birol ve Derman, 1991: 153)

Dolantı veya Çizgi Bulut: Serbest veya dağınık, ayırma, ortabağ, tepelik, hurde bulut şeklinde çeşitleri bulunan bulut çeşididir (Şekil 3-4).

Serbest veya Dağınık Bulut: Dolantı veya çizgi bulut çeşidinin içinde yer alan serbest veya dağınık bulut süsleme unsuru olarak kullanılan kompozisyonun tamamlayıcısı şeklinde kullanılmaktadır (Şekil 3-4).

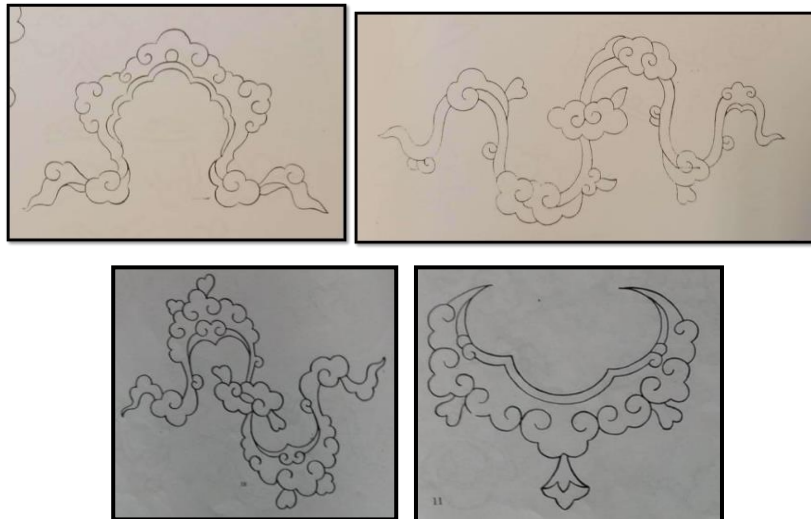
Şekil 3-4 Dolantı veya Çizgi Bulut (Birol ve Derman, 1991: 154-155)

Ayırma Bulut: Kompozisyonunda rumi gibi kıvrımlı motiflerin kullanılmadığı yerlerde süsleme unsuru olarak kullanılmaktadır (Şekil 3-4).

Ortabağ Bulut: Çiçek saplarını ya da iki bulutun bağlantısını sağlamak için kullanılır. Çardaklı, gerdanlık ve çember gibi isimlendirmeleri mevcuttur.

Tepelik Bulut: Kompozisyonların üst tarafında yani tepesinde kullanıldığı için bu ismi almıştır. Desen ya da kompozisyonları sınırlandırmak ve bitişini belirlemek amacıyla kullanılır.

Hurde Bulut: Çeşitli yaprak ve çiçek motifleri ile birlikte kullanılan bulut çeşididir.

Şekil 5-6-7-8 Çeşitli Bulut Şekilleri (Birol ve Derman, 1991: 154-160)

4. HALILARDA BULUT MOTİFİ

Bulut motifi çeşidinin çok olması ve tasarımlarda özellikle boşlukları tamamlayıcı özelliğinden dolayı birçok Türk sanatında önemli bir yere sahiptir. Halı, tezhip, çini, kalemişi, cilt, ahşap işlemeciliği, taş ve maden işleri vb. Türk sanatlarında sıklıkla bulut motifi kullanılmıştır. Eserler incelendiğinde bulut motifi, kompozisyonlarda eserin niteliğine ve türüne göre değişik şekillerde uygulanmıştır.

Bulut motifinin tarihçesine değinecek olursak;

Birol, (2008), “Klasik Devir Türk Tezyîni Sanatlarında Desen Tasarımı Çizim Tekniği ve Çeşitleri” isimli yayınında Baysungur’un, Gıyâseddin Nakkaş’ı, zamanının çok zengin ve ileri teknik bilgisine sahip Çin sanatından yeni motifler getirmesi için vazifeli olarak gönderdiğini O’nun da Çin bulutu, ejder gibi efsanevi motifler getirdiğini belirtmiştir (Birol, 2008: 39). Kökeni Çin’den gelen bulut motifi Türk tezyini sanatlarında çok sevilen bezeme motiflerindendir. Timur döneminde Herat ekolünün çok sık kullanılan hayal unsuru bezeme motifi olmuştur. Çin bulutu da denilen bulut motifi mitolojik varlıklardan sayılan ejderlerin, simurgların boğuşmaları esnasında burunlarından çıkan buhar veya ateşten kaynaklandığı çeşitli vesikalarda belirtilmektedir. Bununla beraber Türk tezyinatında kullanım tarzı, çizim şekilleri itibarıyla bulut motifinin çıkış noktasının tabiat olduğunu söyleyebiliriz (Güney ve Güney, 1999: 59).

Çin bulutu günümüzde de Anadolu’da kullanılmakta ve bilhassa Uşak halılarının mümeyyiz vasfı olarak bilinmektedir. Bu motifin kanaviçesinin çizim şekli, Çin sanatının en yaygın tezyîn unsurlarından biri olan ejderhanın çizilişi ile hemen hemen aynıdır. Bu da bulut motifinin ejderhadan neş’et ettiği fikrini kuvvetlendirmektedir. Fakat, bazı isti’mal sahalarında; meselâ minyatürlerde gökyüzündeki gerçek bir bulut gibi resmedilmesi, bu motifin tabiatıta var olan buluttan da doğmuş olabileceği ihtimalini akla getirir de motifin yaygın kullanılan şeklinin gökyüzünde bulunan yığma bulutlar ve yine tezhib sanatında bir kompozisyona çıkış noktası oluşturan yığma bulut şeklindeki kayacıklar istisna tutulursa, esas itibarıyla ejderhaya daha çok yakınlık gösterdiği görülmektedir (Doğanay, 1999: 225).

Deniz, (2005) “Anadolu Türk Halı Sanatının Kaynakları” adlı makalesinde “XVII. yüzyıl içinde Uşak’ta ejderli halılar adıyla tanınan yeni bir halı grubu daha ortaya çıkar: Halı zemini karelere veya eşkenar dörtgenlere bölünür. Bunların da içleri bulut (Çin bulutu) motifleriyle süslenir. Karelerin köşeleri veya eşkenar dörtgenlerin kenarları bulut motifleriyle doldurulur. Kenar suları ise yine bulut motifleriyle bezenir. Aynı halılar daha geç dönemlerde Gördes ve Kula halılarını da etkiler. Günümüzde, Uşak yöresinde bu motifler kullanılmaz ama Yunttaş (Bergama) çevresinde karabulut adıyla hâlâ dokunmakta ve örneklerine de karabulut halı adı verilmektedir” ifadelerine yer vermiştir (Deniz, 2005: 87).

5. BULUT MOTİFLİ HALILARDAN ÖRNEKLER

Fotoğraf 1. 17. Yüzyıl Bulut Motifli Uşak Halısı, Türk ve İslam Eserleri Müzesi, Env. No: 865 (Ölçer, 1997: 23)

Fotoğraf 2. 16. Yüzyıl Bulut Motifli Halı Seccade, Konya Mevlevi Dergâhı, Env. No: 767 (Bakırcı, 1997: 125)

Fotoğraf 3. 18-19. Yüzyıl Bulut Motifli Halı Yuntdağ (İzmir) (Deniz, 2000: 263)

Fotoğraf 4. 16. Yüzyıl Bulut Motifli Uşak Halısı (Batari, 1998: 27)

Fotoğraf 5. Beyaz Zeminli Bulut Motifli Uşak Halısı (Balcı, 2012: 48)

Fotoğraf 6. 19. Yüzyıl Bulut Motifli Hereke İpek Seccade, Topkapı Sarayı Müzesi (Aslanapa, 2005: 194)

Fotoğraf 7. 17. Yüzyıl Bulut Motifli Uşak Halısı, Konya Mevlâna Müzesi (Yetkin, 1974: 97)

Fotoğraf 8. 19. Yüzyıl Bulut Motifli Hereke İpek Seccade, Topkapı Sarayı Müzesi (Aslanapa, 2005: 202)

Fotoğraf 9. 19. Yüzyıl Bulut Motifli Hereke İpek Seccade, Topkapı Sarayı Müzesi (Aslanapa, 2005: 199)

Fotoğraf 10. 17. Yüzyıl Bulut Motifli Uşak Halısı, Türk İslam Eserleri Müzesi, Env. No: 698 (Aslanapa, 2005: 118)

Fotoğraf 11. Sümer Halı Kataloğunda Bulunan Bulut Motifli Halı, Hereke, Düğüm/dm² 60x60, Desen Adı: Sultan Ahmet, Desen Numarası 1009 (Çelik, 2011: 69)

Fotoğraf 12. 16-17. Yüzyıl Divriği Ulu Camisinde Bulunan Bulut Motifli Halı 9. İstanbul Vakıflar Halı Müzesi Env. No: A63 (Erol, 2019: 53)

Fotoğraf 13. 16-17. Yüzyıl Divriği Ulu Camisinde Bulunan Bulut Motifli Halı Env. No: A84 (Erol, 2019: 60)

Fotoğraf 14. 16. Yüzyıl Divriği Ulu Camisinde Bulunan Bulut Motifli Halı Env. No: A137 (Erol, 2019: 60)

Fotoğraf 15. 19. Yüzyıl Serpme Bulut Desenli Tibet Halısı, 98x73 cm (Halil, 2013: 35)

Fotoğraf 16. 19. Yüzyıl Serpme Bulut Desenli Tibet Halısı 188x87 cm (Halil, 2013: 36)

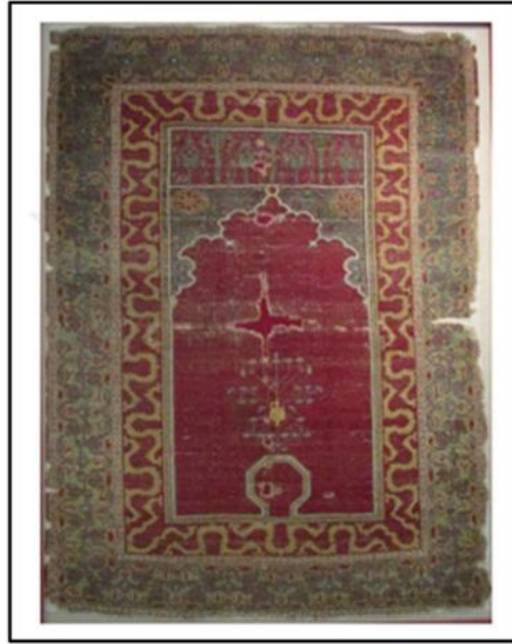
Fotoğraf 17. 16. Yüzyıl Bulut Motifli Uşak Seccade, Berlin, İslam Sanatları Müzesi (Aslanapa, 2005: 230)

Fotoğraf 18. 17. Yüzyıl Bulut Motifli Uşak Halısı, 195x158 cm, Şeyh Baba Yusuf Camii Sivrihisar Eskişehir (Ertuğ, 1996)

Fotoğraf 19. 16. Yüzyıl Sonu Osmanlı Halısı Env. No: 89, 150 (Baydemir, 2018: 137)

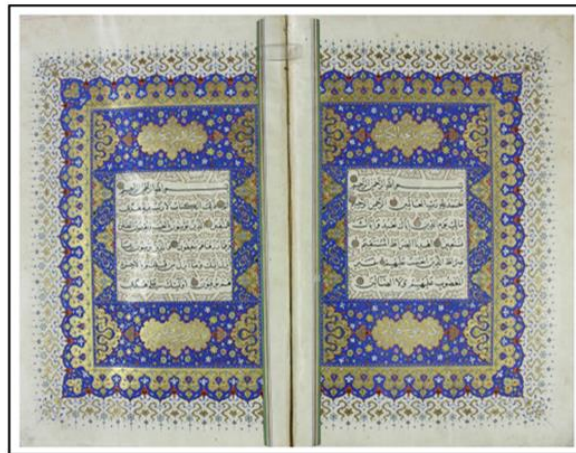
Fotoğraf 20. 16. Yüzyıl Bulut Motifli Kahire Halısı Env. No: KGM 1888,30 (Baydemir, 2018: 151)

6. TÜRK SANATLARINDA BULUT MOTİFİNİN GÖRÜLDÜĞÜ ÖRNEKLER

Aşağıda bulut motifinin görüldüğü Türk sanatlarından örnekler verilmiştir.

Fotoğraf 21. Rodos Hafız Ahmet Ağa Kütüphanesine 06 Demirbaş Numaralı 1455 Tarihli Kuran'ı Kerimin 5. Vараğında Bulunan Bulut Motifleri (Detseli ve Baysal, 2019: 443).

Fotoğraf 22. Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 4 Numaralı Eserde Bulut Motifli Tezhipli İki Sayfa (Işık, 2007: 33)

Fotoğraf 23. III. Murad Türbesi 16. Yüzyıl İznik Çinisi Bulut Motifleri (Altuğ, 2010: 81)

Fotoğraf 24. Bulut Motifli Mavi Beyaz Çini Kandil, İznik (Nurhan Atasoy ve Julian Raby, İznik) (Atırcıoğlu, 2012: 38)

Fotoğraf 25. Bulut Motifli İznik Çinisi-Osmanlı-İznik 16. Yüzyıl'ın 2. Yarısı Müze Envanter No: 41/1420 (Duran, 2007: 85)

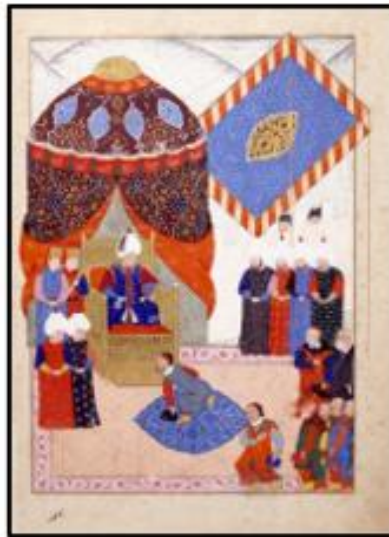
Fotoğraf 26. Bursa Yeşil Camii Revak Kubbelerindeki Bulut Motifli Kalemîşi Süslemesi (Alkan, 2013: 438)

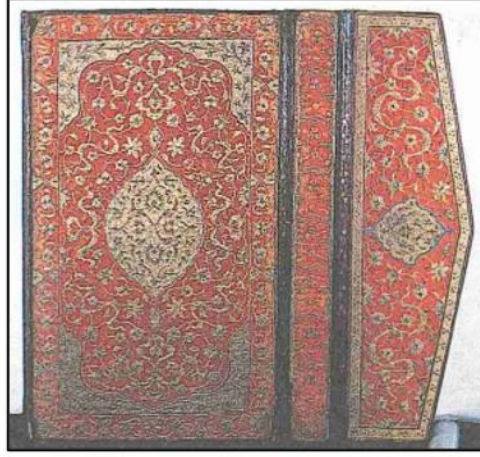
Fotoğraf 27. Bursa Yeşil Camii Bulut Motifli Kalemîşi Süslemesi (Alkan, 2013: 282)

Fotoğraf 28. Bursa Yeşil Camii Bulut Motifli Ahşap Kapı Süslemesi (Alkan, 2013: 320)

Fotoğraf 29. Kanuni'nin Erdel Prensi'ni Huzuruna Kabul Etmesi, Bulut Motifli Minyatür, Topkapı Sarayı Müzesi Nakkaş Osman, 1569 (TSMK, H.1339,16b) (Yıldırım, 2012: 84).

Fotoğraf 30. Deri Görünümlü Mukavva Üzerine Kumaş Kaplı Cilt Kapağı Topkapı Sarayı Müzesi Hazine 2106 (Arıtan, İslam Ans.: 552)

Fotoğraf 31. Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa Koleksiyonunda Bulunan Osmanlı Döneminden 16. Yüzyıl Cilt Envanter No: 206 El-İnaye Fi Şerhi'l Hidaye Arka Dış Kapak Bulut Motifi (Kara, 2019: 223)

Fotoğraf 32-33. Bulut Motifli Kanuni Sultan Süleyman Tuğrası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Sanatkârı: Karamemi (Keleş, 2019: 24-37)

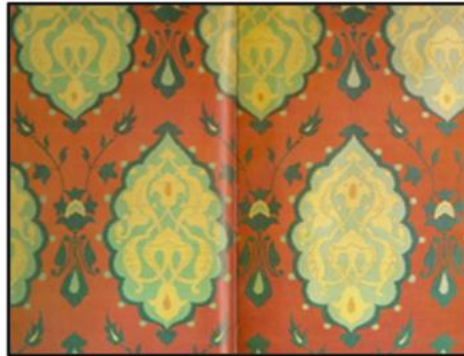
Fotoğraf 34. 16. Yüzyıl Bulut Motifli Kemha Kumaş Topkapı Sarayı Müzesi (Gezer, 2012: 215)

Fotoğraf 35. 16. Yüzyıl Bulut Motifli Kemha Kumaş Parçası Topkapı Sarayı Müzesi (Gezer, 2012: 217)

Fotoğraf 36. İpekli Döşemelik Bulut Motifli Kumaş Hereke Fabrikası Dokuması (Küçükerman, 1987: 170)

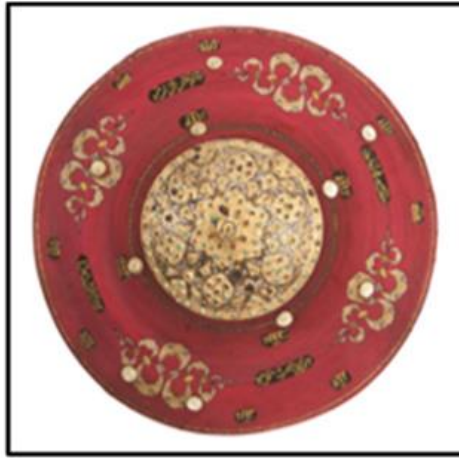
Fotoğraf 37. İpekli Döşemelik Bulut Motifli Kumaş Hereke Fabrikası Dokuması (Küçükerman, 1987: 190-191)

Fotoğraf 38. 16. Yüzyıl Bulut Motifli Tombak Kalkan (İstanbul Askeri Müzesi) (Çoruhlu, 2012: 261)

Fotoğraf 39. Osmanlı Tombak Kalkan ASM Env. No: 4326/10 (Kazazoğlu, 2019: 95)

Fotoğraf 40. XVI. Yüzyıl Bulut Motifli Söğüt Kalkan Topkapı Sarayı Müzesi Env. No: 1/726 (Kazazoğlu, 2019: 114)

Fotoğraf 41. Sultan II. Beyazıd'ın Bulut Motifli Kılıcı Topkapı Sarayı Müzesi Env. No: 1/382 (Kazazoğlu, 2019: 71)

Fotoğraf 42. XVII. Yüzyıl Bulut Motifli Türk Şeşperi (Topuz) Topkapı Sarayı Müzesi Env. No: 1/2366 (Kazazoğlu, 2019: 86)

Fotoğraf 43. 16. yüzyıl Bulut Motifli Osmanlı İşlemesi 93x55 cm, Özel Koleksiyon (Akın, 2009: 34)

Fotoğraf 44. 16. Yüzyıl Bulut Motifli Kaftan, İpek Atlas, Şehzade Mehmed, Topkapı Sarayı Müzesi Env. No: 31/47 (Nakanishi, 2019: 197)

Fotoğraf 45. İstanbul Eyüp Sultan'da Bulut Motifli Mezar Taşları (Zeynep Balkanal Arşivi, 2021)

Fotoğraf 46. Bulut Motifli Mezar Taşları Edirne Arkeoloji ve Etnografya Müzesi (Kurtişoğlu, 2018: 48)

7. SONUÇ

Sonsuzluğu ve gökyüzünü sembolize eden bulut motifinin Türk sanatlarının hemen her alanında sıklıkla kullanıldığı araştırma kapsamında görülmüştür. Örneklerde bulut motifi, kullanıldığı kompozisyonları uyum içerisinde süsleyerek tamamlayıcı bir unsur oluşturmuştur. Kompozisyonlara ahenk katarak bütünleyici bir bezeme unsuru şeklinde kullanılmıştır. Araştırma kapsamında incelenen bulut motifli halılar, Türk ve İslam Eserleri Müzesi, Topkapı Sarayı Müzesi, Konya Mevlâna Müzesi, İstanbul Vakıflar Halı Müzesi, Berlin, İslam Sanatları Müzesi gibi çeşitli müzelerde bulunan nadide örneklerdir. Halılarda, çoğunlukla dolantı veya çizgi bulut motifinin kullanıldığı göze çarpmaktadır. İncelenen halı örneklerinde dolantı veya çizgi bulut motifleri genellikle bordürü çevreleyen kompozisyonu tamamlayıcı motifler olarak kullanılmıştır. Bazı halı örneklerinde ise bu motif halının iç zemininde bazen tek başına raport desen olarak bazende halıların zemini karelere ya da eşkenar dörtgenlere bölünerek, içleri bulut motifleriyle süslenmektedir. Bulut motifi Uşak halılarında sevilerek kullanılan bir motif olmakla birlikte, Osmanlı, Yuntdağı, Kahire, Tibet, Hereke halılarında da görülmektedir.

Araştırmada sadece halılarda değil Türk sanatlarının birçok alanında da bulut motifinin kullanıldığını göstermek amacıyla, bulut motifinin görüldüğü tezhip, çini, kalemîşi, ahşap kapı süslemeleri, minyatür, cilt, tuğra, Osmanlı kumaşları, kalkan, kılıç süslemeleri, işlemeler, kaftan, taş işlemeciliği vb. geçmişteki örneklerine de yer verilmiştir. Günümüzde de Türk sanatlarının birçok dalında bulut motifi ve çeşitleri kullanılmaktadır.

KAYNAKÇA

Akar, A. & Keskiner, C. (1978). Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif, Tercüman Sanat ve Kültür Yay., İstanbul.

Akın, G. A. (2009). “16.-17. Yüzyıl Osmanlı Kumaş, Halı ve Kilimlerinde Şemse Motifi”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.

Alkan, M. (2013). “Bursa Yeşil Camii Süsleme Programı (Taş, Ahşap, Kalemîşi ve Alçı Üzerine Bir İnceme)”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

- Altuğ, H. (2010). "III. Murad Türbesi Çini Panoları", Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Arıtan, A. S. (2012). "Ciltçilik", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 7, s. 551-557, İstanbul.
- Aslanapa, O. (2005). Türk Halı Sanatının Bin Yılı, İnkılap Yayınevi, İstanbul.
- Atırcıoğlu, E. (2012). "16. YY. Çini Kandillerin Form, Desen Özellikleri ve Yeni Kandil Formu Önerileri", Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir.
- Bakırcı, N. (1997). "Mevlâna Müzesi Halı Kumaş Seksiyonunda Sergilenen Türk Halıları", Arış, Üç Aylık Halı, Dokuma ve İşleme Sanatları Dergisi, Yıl:1, Sayı: 1: 120-133, Ankara.
- Balcı, N. (2012). "Türk Halı Sanatında Mitolojik Kaynaklı Bazı Motifler", Arış, Üç Aylık Halı, Dokuma ve İşleme Sanatları Dergisi, Sayı 8, Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Sempozyumu Özel Sayısı-4: 38-51, Ankara.
- Batari, F. (1998). "Osmanlı Türk Halılarının İlk Müze Sergisi Budapeşte-1914", Arış, Üç Aylık Halı, Dokuma ve İşleme Sanatları Dergisi, Yıl:1, Sayı: 4: 22-31, Ankara.
- Baydemir, E. (2018). "Berlin İslam Sanatları Müzesi' nde Bulunan Türk Halıları", Sanatta Yeterlik Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
- Biol, İ. A. (2008). Klasik Devir Türk Tezyîni Sanatlarında Desen Tasarımı Çizim Tekniği ve Çeşitleri, Kubbealtı Yayınları, İstanbul.
- Biol, İ. A. (2012). "Tezhip", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 41, s. 61-62, İstanbul.
- Biol, İ. & Derman, Ç. (1991). Türk Tezyini San'atlarında Motifler, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, İstanbul.
- Çelik, F. (2011). "Sümer Halı Üretim Desenleri Kataloğu", Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir.
- Çoruhlu, T. (2012). "Kalkan", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 24, s. 260-261, İstanbul.
- Deniz, B. (2000). Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygıları, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını: 215, Ankara.
- Deniz, B. (2005). "Anadolu-Türk Halı Sanatının Kaynakları", Sanat Tarihi Dergisi, Sayı: XIV-1: 79-103.
- Detseli, N. & Baysal, A. F. (2019). "Rodol'ta 1455 Tarihli Bir Mushafın Tezhipleri ve Bulut Motifi" Sanat Tarihi Dergisi, XXVIII/2: 437-453.
- Doğanay, A. (1999). "Bulut Motifi ve Osmanlı Sanatındaki İlk Örnekleri", Dîvân İlmi Araştırmalar, Yıl 4, Sayı 6: 225-234, İstanbul.
- Doğanay, A. (2012). "Tezyînat", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 41, s. 79-83, İstanbul.
- Duran, Ö. (2007). "Çinili Köşk Koleksiyonu'nda Figürlü Seramikler", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Erol, M. (2019). "İstanbul Vakıflar Halı Müzesi'ndeki Doğu Anadolu Halılarının İncelenerek Tekstil Yüzey Tasarımlarında Kullanılması", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.
- Ertuğ, A. (1996). Turkish Carpets from the 13th-18th Centuries, Katalog, İstanbul.
- Gezer, Ü. (2012). "16. YY. Osmanlı Kumaşlarındaki Motiflerin Sembolik Yönden İncelenmesi ve Günümüze Yansımaları" Sanatta Yeterlik Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Güney, K. Z. & Güney, A. N. (1999). Osmanlı Süsleme Sanatı, Kendi Yayını Yayınevi, Ankara.
- Halil M. (2013). "Tibet Halılarının Desen Yapısı ve Anadolu Halılarındaki Uzantıları", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.

- Işık, Z. (2007). “Süleymaniye Kütüphanesi XVI. Yüzyıl Mushaflarında Bulut Motifi”, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kara, H. (2019). “Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa Koleksiyonu’nda Bulunan Osmanlı Dönemi Ciltleri”, Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kazazoğlu, E. (2019). “XVI. Yüzyıl Söğüt Kalkanların Günümüz Tezhip Sanatına Yansımaları”, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
- Keleş, B. (2019). “TSMK’de Bulunan Gy 1400 Kanuni Tuğrası ve Gy 1394 I. Ahmet Tuğrasının Tezhip Sanatı Yönünden İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Kurtişoğlu, G. A. (2018). “Sadelikten Gösterişe Edirne Osmanlı Dönemi Mezar Taşları”, Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 16: 32-56.
- Küçükerman, Ö. (1987). Anadolu'nun Geleneksel Halı ve Dokuma Sanatı İçinde Hereke Fabrikası. Saray'dan Hereke'ye Giden Yol, Sümerbank Yayınları, İstanbul.
- Nakanishi, A. (2019). “16. Yüzyıl Osmanlı-Japon Örnekleri Bağlamında Altın ve Gümüş Kullanımlı Kaftan ve Kimonolar”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Ölçer, N. (1997). “13.-18. Yüzyıl Türk Halıları Sergisi”, Arış, Üç Aylık Halı, Dokuma ve İşleme Sanatları Dergisi, Yıl:1, Sayı: 1: 16-23, Ankara.
- Yetkin, Ş. (1974). Türk Halı Sanatı, İş Bankası Kültür Yayınları: 150, İstanbul.
- Yıldırım, İ. (2012). “Edirne Sarayı’nda ve Topkapı Sarayı’nda Minyatürlere Yansıyan Elçi Kabul Sahnelerindeki Osmanlı Devleti’nin Diplomatik Gücü”, Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi Cilt: 1 Sayı: 1: 76-87.